



การพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ฐิติพร วรฤทธิ์¹ / สายฝน อุไร² / แก้วมณี อุทัยรัมย์³ / กานต์มณี การินทร์⁴

^{1,2,3}สาขาวิชาการบัญชี คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

⁴สาขาวิชาการเงินและการลงทุน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อีเมล: Thitiporn.wr@bru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและกระบวนการทำผ้าหมักโคลนบารายพันปี 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี และ 3) เพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่มย่อย และการทดลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ กลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายพันปีชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ผลการวิจัย 1) ผ้าหมักโคลนบารายพันปีเป็นภูมิปัญญาที่ต่อยอดจากการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติของกลุ่มสตรีในชุมชน ต่อมาได้นำโคลนที่อยู่ใต้สระน้ำบริเวณปราสาทเมืองต่ำมาย้อมสีผ้าทำให้ผ้ามีสีที่เปลี่ยนไป มีความสวยงามแปลกตา และมีความนุ่มของเนื้อผ้ามากขึ้นกว่าเดิม 2) กลุ่มทอผ้าได้มีการพัฒนาการทอผ้าจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั่นคือ “ผ้าบารายพันปีสีกลีบบัว” ซึ่งมีที่มาจากดอกบัว 8 กลีบ ที่อยู่ในสระบัวปราสาทเมืองต่ำ นอกเหนือจากผ้าบารายพันปีสีกลีบบัว ทางกลุ่มยังมีความต้องการที่จะพัฒนาและต่อยอดผ้าหมักโคลนให้มีสีสันทันที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพิ่ม ด้วยการทดลองย้อมผ้าจากวัสดุให้สีธรรมชาติสีเขียวเพื่อเป็นตัวแทนของใบบัวที่อยู่ในสระบัวเช่นเดียวกันกับดอกบัว 8 กลีบ และ 3) ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากผ้าหมักโคลนของกลุ่มในปัจจุบันประกอบด้วย ผ้าทอสีพื้น ผ้าคลุมไหล่ และผ้าพันคอ ทางกลุ่มได้เสนอว่าควรมีการจัดทำผลิตภัณฑ์จากผ้าหลักโคลนบารายเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความหลากหลายและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ จึงมีการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์เป็นกระเป๋าใส่ซอง และหมอนรองคอ และทางกลุ่มเห็นว่าควรนำความรู้เหล่านี้มาจัดเผยแพร่ผ่านสื่อเทคโนโลยี จึงได้มีการทำคู่มือการทอผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นกระบวนการ ตั้งแต่การสร้างการจัดการความรู้ การกระจายความรู้ให้ผู้อื่น ทำให้ความรู้ถูกสร้างในเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และแสดงรูปแบบการนำไปใช้ได้สะดวกและช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้น

คำสำคัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ผ้าหมักโคลนบาราย, การถ่ายทอดองค์ความรู้

Received: 25/10/2567

Revised: 28/11/2567

Accepted: 4/12/2567



Developing and Upgrading the Local Wisdom of Thousand-Year Baray Mud-Dyed Fabrics to Enhance the Commercial Competitiveness of Community Enterprises in Buriram Province

Titiporn Walalit¹ / Sayfon Urai² / Kaewmanee Utiram³ / Kanmanee Karin⁴

^{1,2,3}Department of Accounting, Faculty of Management Science, Surindra Rajabhat University

⁴Department of Finance and investment, Faculty of Management Science, Surindra Rajabhat University

E-mail: Thitiporn.wr@bru.ac.th

Abstract

This research aims to: 1) investigate the current state and production process of thousand-year baray mud-dyed fabric, 2) develop new products based on this traditional knowledge, and 3) expand and preserve the associated wisdom. The study employs surveys, interviews, observations, focus group discussions, and experiments to examine the thousand-year baray mud-dyed fabric weaving group of Ban Khok Mueang community, Chaloke Mak sub-district, Prakhon Chai district, Buriram province.

Research findings showed that: 1) Thousand-year baray mud-dyed fabric is a traditional technique that evolved from the community women's natural dyeing practices. Subsequently, the mud from the pond near the Mueang Tam castle was used to dye the fabric, resulting in a unique texture, visually appealing appearance, and a significantly softer fabric. 2) The weaving group has developed the weaving process into a distinctive community identity, namely "thousand-year baray fabric in lotus petal color," inspired by the eight lotus petals in the pond of Mueang Tam castle. Beyond this, the group aims to further develop and expand mud-dyed fabric with more community-specific colors by experimenting with natural green dye to represent the lotus leaves found in the same pond as the eight lotus petals. And 3) the group's current products made from mud-dyed fabric include plain-colored fabrics, shawls, and scarves. The group proposed the creation of additional products made from thousand-year baray mud-dyed fabric to increase diversity and add value. Consequently, prototype products such as bags and neck pillows were developed. The group also recognized the importance of disseminating this knowledge through technology, leading to the creation of a thousand-year baray mud-dyed fabric weaving manual. This manual serves as a systematic tool for knowledge transfer, from knowledge management and dissemination to others, making the knowledge tangible, clear, and easily accessible.

Keywords

Local wisdom, Baray mud-dyed fabric, Knowledge transfer



ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือองค์ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนของคนในท้องถิ่นที่ได้รับจากการสั่งสมประสบการณ์และการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลานานหรือช่วงระยะเวลาหนึ่ง มีการคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมาสำหรับใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ปรับตัว และดำรงชีวิตให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสมกับยุคสมัย (กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร, 2564) การทอผ้าเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของคนไทยที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาวอีสานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิต ความรัก ความผูกพัน ระหว่างคนกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ผ้าทอพื้นบ้าน คือศาสตร์และศิลป์ที่แสดงภูมิปัญญาของคนในแต่ละท้องถิ่น ผ่างด้วยความผูกพันที่เชื่อมโยงวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรม ซึ่งได้รับการถ่ายทอดและสืบสานต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การทอผ้า ในหลายท้องถิ่นยังคงรักษารูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน รูปแบบ ลวดลายและกรรมวิธีในการผลิตผ้าทอ มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นและลักษณะเฉพาะของเชื้อชาติ สิ่งสำคัญคือการสืบทอดภูมิปัญญาแห่งการผสมผสานความประณีตบรรจงที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่า (จรัสพิมพ์ วังเย็น และคณะ, 2556) การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการคิดออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่มีความแตกต่างแตกต่างไปจากเดิม โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ ความต้องการผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ในสังคมไทยปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคตเนื่องจากประชาชนและผู้บริโภคเกิดความต้องการผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ๆ ที่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างหลากหลายและมีความแปลกแตกต่างไปจากเดิม ทั้งนี้ยังเห็นประโยชน์ ของผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีกรรมวิธีหรือกระบวนการผลิตที่ปลอดภัย ไร้สารเคมี ทำให้ผู้ใช้อยู่สบายอนามัย ที่ดีขึ้น และยังเป็นการสร้างฐานที่มั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนด้วย สำหรับปัญหาและความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่า สิ่งที่เป็นปัญหาในการพัฒนามีประเด็นที่สำคัญคือ การขาดความรู้ ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ แปลกใหม่ และมีเอกลักษณ์ รวมทั้งขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือที่จะเข้าสู่กระบวนการผลิตและการสืบทอดผลิตภัณฑ์ ดังนั้นการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงควรเริ่มจากการ อบรมให้ความรู้ในเรื่องของการออกแบบผลิตภัณฑ์ ความคิดสร้างสรรค์ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้แก่กลุ่ม อาชีพโดยสร้างแบรนด์ให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จัก สวยงาม มีความหลากหลาย และต้องมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นไม่ซ้ำใคร โดยการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาเชื่อมโยงกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ เช่น มีการสร้างเรื่องราวต่าง ๆ (Story Telling) เพื่อสร้างคุณค่าที่เป็นจุดเด่นและความแตกต่างให้แก่ผลิตภัณฑ์ (รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม, 2560)

บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณภูเขาไฟ อยู่ติดกับปราสาทเมืองต่ำ และยังอยู่ใกล้กับปราสาทพนมรุ้งแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของบุรีรัมย์ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำการเกษตรผสมผสาน และมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าจำหน่ายเป็นรายได้เสริม บ้านโคกเมืองเป็นหมู่บ้านที่มีการนำทุนทางสังคมโดยเฉพาะทุนด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง หนึ่งในอัตลักษณ์ที่ทางชุมชนต่อยอดกันมาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันก็คือผ้าไหมลายผักกูดที่แกะลายมาจากบนเสาสลักหินของปราสาทเมืองต่ำ และเมื่อประมาณ 3-4 ปีที่ผ่านมาชาวบ้านได้ลองนำโคลนที่อยู่ในบารายปราสาทเมืองต่ำมาใช้ย้อมผ้าทำให้ผ้าที่มีสีสันทึบสวยงามแปลกตา เกิดเป็นผ้าหมักโคลนบารายพันปี ผ้าหมักโคลนบารายพันปีเป็นภูมิปัญญาที่ต่อยอดจากการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติของกลุ่มสตรีที่ทอผ้าในเขตตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยแต่เดิมได้มีการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติทั้งเปลือกไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ผล รวมถึงครั่งมาย้อมผ้าฝ้ายให้เป็นสีสันท่าง ๆ ต่อมาได้มีผู้เฒ่าผู้แก่ลงมือย้อมในสระบารายพันปีแล้วพบว่า ได้มีสีสนิมติดมือขึ้นมา จึงนำโคลนที่อยู่ใต้สระน้ำนั้นมาลองย้อมสีผ้าทำให้ผ้ามีสีที่เปลี่ยนไป มีความสวยงามแปลกตา มีความนุ่มของเนื้อผ้ามากขึ้นกว่าเดิม และทำให้ผ้าติดสีได้ดีขึ้น จนกลายเป็นผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์อันเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านโคกเมืองสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2567)

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการในมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยอุดมศึกษาเพื่อ



การพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในประเด็นดังกล่าว จึงได้จัดทำโครงการการพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ โดยนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการย้อมสีผ้าด้วยโคลนในบ่อบารายที่ตั้งอยู่ในปราสาทเมืองต่ำมาเผยแพร่และต่อยอดงานให้สามารถนำมาสู่การใช้งานจริงในเชิงพาณิชย์ คณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่ากลุ่มทอผ้าไหมบ้านโคกเมือง ยังต้องการความรู้ในเรื่องของการย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติอื่นในท้องถิ่นเพื่อได้สีสันทันทีและปลอดภัยและเป็นเอกลักษณ์ การดูแลรักษาผ้าที่ย้อมสีธรรมชาติ รวมถึงการถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ให้เป็นที่รู้จัก เพื่อเพิ่มคุณค่าสินค้าและสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืนก่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและกระบวนการทำผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
เนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์
2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย
กลุ่มอาชีพทอผ้าหมักโคลนบารายพันปีในเขตพื้นที่อำเภอประโคนชัย 1 กลุ่ม รวมจำนวนทั้งสิ้น 24 คน
3. ขอบเขตด้านเวลา
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย คณะผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาที่ทำการวิจัยในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2566 – เดือนกรกฎาคม 2567
4. ขอบเขตด้านสถานที่
พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชุมชนบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินการตามแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อนำข้อมูลมาสร้างองค์ความรู้และหาแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าหมักโคลนบารายพันปี จากนั้นถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับบุคคลทั่วไปและผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย คือ ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าหมักโคลนบารายพันปีบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก



อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจากกลุ่มทอผ้าหมักโคลนในชุมชนด้วยวิธีการจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งปรากฏเพียง 1 กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ประกอบไปด้วยประชากรในกลุ่มจำนวน 24 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิธีการวิจัยเชิงทดลอง (Experiment Research Methodology) เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนบารายพันปี โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งเน้นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติความเป็นมาขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนบารายพันปีในรูปแบบต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนบารายพันปีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายพันปีเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ การดำเนินงานวิจัยในส่วนนี้คณะผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำผ้าหมักโคลนบารายพันปี สภาพปัญหาความต้องการ และการตลาด มาดำเนินการออกแบบผลิตภัณฑ์ตัวอย่าง เป็นผ้าหมักโคลนสีเฉพาะของกลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายที่แสดงถึงเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านโคกเมือง และดำเนินการสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบตามร่างที่ได้รับการเลือกแล้ว

ขั้นตอนที่ 3 การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปีด้วยการพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ตัวอย่างประเภทของใช้ ของที่ระลึก การดำเนินการวิจัยในส่วนนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติ โดยมีลักษณะกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าหมักโคลนบารายจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านโคกเมืองเพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการผลิตวิสาหกิจชุมชนเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้หรือที่มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติหมักโคลน โดยทำการค้นคว้าเอกสารจากหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ อินเทอร์เน็ต กลุ่มอาชีพ เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้เทคนิคเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

2.1 แบบสำรวจ (Survey) ใช้กับกลุ่มผู้ปฏิบัติ เพื่อสำรวจสภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ในการผลิตและออกแบบผ้าหมักโคลน

2.2 แบบสังเกต (Observation) แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ใช้สังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน ภายใต้วิถีประเพณี จารีต ภูมิปัญญา และค่านิยม สภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ในการผลิตและออกแบบผ้าหมักโคลน

2.3 แบบการสัมภาษณ์ (Interview) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และบุคคลทั่วไป โดยคณะผู้วิจัยกำหนดประเด็นเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ในการผลิตและออกแบบผ้าหมักโคลนและการเปลี่ยนแปลงกระบวนการย้อมผ้าสีธรรมชาติ



2.4 แนวทางการสนทนากลุ่ม ใช้กับกลุ่มผู้ปฏิบัติซึ่งมีการจัดสนทนากลุ่ม มีการกำหนดเนื้อหาในการสนทนาแบบไม่เป็นทางการเพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนโดยย้อมจากสีธรรมชาติ และระดมแนวคิดเพื่อหาความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติหมักโคลน โดยชุมชนที่สามารถผลิตได้จริง

2.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ใช้กับกลุ่มผู้ปฏิบัติเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนโดยย้อมจากสีธรรมชาติ โดยสามารถนำมาเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ในการผลิตและออกแบบผ้าหมักโคลน เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ พร้อมทั้งตรวจสอบข้อมูลที่ได้กับชุมชนว่าถูกต้องครบถ้วนตรงกันหรือไม่ แล้วทำการวิเคราะห์ตามประเด็นวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัจจุบันและกระบวนการทำผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การหมักโคลนบารายพันปีเป็นภูมิปัญญาที่ต่อยอดจากการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติของกลุ่มสตรีที่ทอผ้าในเขตตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยแต่เดิมได้มีการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติทั้งเปลือกไม้ ดอกไม้ ใบไม้ ผล รวมถึงครั่งมาย้อมผ้าฝ้ายให้เป็นสีสันทันต่าง ๆ ต่อมาได้มีผู้เฒ่าผู้แก่ลงไปมอหอยในสระบารายพันปีแล้วพบว่าได้มีสีสนิมติดมือขึ้นมา จึงนำโคลนที่อยู่ใต้สระน้ำนั้นมาลองย้อมสีผ้าก่อให้ผ้ามีสีที่เปลี่ยนไป มีความสวยงามแปลกตา และมีความนุ่มของเนื้อผ้ามากขึ้นกว่าเดิม จึงเป็นที่มาของการนำโคลนบารายพันปีมาใช้ในการหมักผ้า ความพิเศษของการนำผ้าหมักโคลนบารายพันปี คือช่วยปรับให้เนื้อผ้านุ่ม และทำให้ผ้าติดสีได้ดีขึ้น จุดเด่นในเรื่องความนุ่มของเนื้อผ้าและสีที่สวยงามละมุนจากสีย้อมธรรมชาติและการหมักโคลนบารายพันปี สามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ได้หลายรูปแบบ ทั้งผ้าสีพื้น พั่นคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพาดบ่า ผ้าคาดเอว เป็นต้น โดยขั้นตอนการทำหมักโคลนบารายโดยละเอียดดังนี้

1.1 การทำความสะอาดเส้นฝ้าย/เส้นไหมก่อนการย้อม ก่อนที่จะทำนำเส้นฝ้าย เส้นไหม หรือผ้า ไปย้อมสีนั้น จำเป็นต้องมีการจำกัดไขมัน สิ่งสกปรก รวมทั้งสารเคลือบที่ติดมากับเส้นด้ายออกไปก่อน เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้สีย้อมผ้าซึมมาจากวัสดุธรรมชาติติดเส้นด้ายไม่ดี เป็นสาเหตุให้ผ้าย้อมไม่ติดสี ติดสีได้น้อย และทำให้ผ้าสีซีดเร็ว ไม่คงทนต่อการซัก ล้างทำความสะอาด โดยการนำเส้นฝ้าย/ ผ้าฝ้าย มาซักกับน้ำและผงซักฟอก โดยใช้ผงซักฟอก 100 กรัม ต่อฝ้ายดิบ 1 กิโลกรัม ต่อ น้ำ 30 ลิตร จากนั้นแช่ทิ้งไว้ประมาณ 30-60 นาที และนำมาซักล้างเพื่อเอาผงซักฟอกออก

1.2 การเตรียมน้ำย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติ สีธรรมชาติ สามารถหาได้จากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น มีคุณสมบัติคือ สามารถย้อมติดเส้นใยได้ด้วยตนเอง นั่นคือเพียงนำสีมาผสมน้ำก็สามารถย้อมเส้นใยได้ โดยวัสดุธรรมชาติและพืชหลายชนิดในชุมชนบ้านโคกเมืองที่สามารถย้อมสิ่งทอได้สีคุณภาพดี เช่น ครั่ง ผาง ดอกดาวเรือง เมล็ดคำเสา เป็นต้น โดยนำน้ำเปล่าตั้งไฟให้เดือดนำวัสดุที่สีธรรมชาติลงต้มในอัตราส่วนวัสดุ 5 กิโลกรัม : ฝ้าย 1 กิโลกรัม : น้ำ 20-25 ลิตร ต้มสกัดสีประมาณ 30 นาที ถึง 1 ชั่วโมง จากนั้นกรองเอาเปลือกและกากใบออกให้เหลือแต่น้ำสี นำน้ำสีตั้งไฟอีกครั้ง เติมน้ำช่วยย้อมสีให้สว่างและติดทนนานมากขึ้น



ภาพที่ 1 วัสดุธรรมชาติที่สามารถนำมาใช้ย้อมผ้า



ภาพที่ 2 การต้มสกัดสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติ

1.3 การย้อมสีผ้า และการย้อมโคลน นำฝ้ายที่เตรียมไว้ลงย้อมในน้ำสีที่เตรียมไว้ ในขณะที่ย้อมอุณหภูมิของน้ำย้อมจะต้องอยู่ที่ประมาณ 50-70 องศาเซลเซียส (ไม่ให้น้ำเดือด) ทำการย้อมเป็นเวลา 1 ชั่วโมง และต้องมีการกลับผ้าอย่างต่อเนื่อง หลังจากครบเวลา 1 ชั่วโมง นำฝ้ายที่ได้ขึ้นจากน้ำสีและนำไปย้อมต่อในน้ำโคลนที่ได้จากบารายพันธุ์ประมาณ 3 นาที ทั้งนี้ หากใช้โคลนน้อยผสมน้ำมากโคลนจะเจือจางทำให้ได้ผ้าไหมสีสดใส แต่หากผสมน้ำน้อยโคลนจะเข้มข้นทำให้ได้ผ้าสีหม่น หรืออาจทำให้สีที่ได้จากธรรมชาติเปลี่ยนสีไป การนำฝ้ายมาหมักโคลนช่วยให้เนื้อผ้านุ่มและสีติดทน ทั้งนี้ผ้าไหมหมักโคลนจะไม่น้ำต่างเหมือนผ้าฝ้ายนำฝ้ายที่ผ่านการหมักโคลนบารายขึ้นมาทำความสะอาดและในน้ำละลายสารส้ม และน้ำเปล่า ทำการปิดหมาด และนำไปตากแดดให้แห้ง



ภาพที่ 3 การย้อมสีผ้า และการปิดหมาดตากแห้ง

2 การพัฒนาการย้อมสีผ้าหมักโคลนจากวัสดุย้อมสีธรรมชาติดอกดาวเรืองให้ได้สีเขียวจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ พบว่า กลุ่มทอผ้าในบ้านโคกเมืองได้มีการพัฒนาการทอผ้าจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นคือ “ผ้าทอบารายพันปีสีกลีบบัว” ซึ่งได้รับการส่งเสริมให้เป็นผ้าประจำอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีที่มาจากโบราณสถานปราสาทเมืองต่ำที่ตั้งอยู่ในบ้านโคกเมือง ซึ่งมีสระบัวที่อยู่ล้อมรอบปราสาททั้ง 4 ด้าน จะเห็นว่าในปราสาทเมืองต่ำจะมีสัญลักษณ์บัว 8 กลีบ บ่งบอกถึงการเคารพและศรัทธาตั้งแต่อดีตเชื่อมโยงมาจนถึงปัจจุบัน สีกลีบบัวจึงเป็นสีที่เป็นตัวแทนของดอกบัวที่อยู่ในสระบัวนั่นเอง โดยสีชมพูกลีบบัวนั้นเกิดจากสีธรรมชาติด้วยสัณฐานที่ผสมกันระหว่างครั้ง และเปลือกของต้นอะราง (ต้นนนทรี) ซึ่งจะทำให้ผ้าออกมาเป็นสีชมพูสวยงาม และนอกเหนือจากสีกลีบบัวซึ่งเป็นตัวแทนของดอกบัวที่ปรากฏในสระบัวปราสาทเมืองต่ำ ทางกลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายพันปียังมีความต้องการที่จะพัฒนาและต่อยอดการทอผ้าหมักโคลนบารายให้มีสีสันที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากสีชมพูกลีบบัว กลุ่มทอผ้าหมักโคลนเห็นว่าในสระบัวนั้นนอกเหนือจากดอกบัว ยังมีใบบัวที่มีสีเขียวตัดกับสีชมพูของดอกบัวอย่างชัดเจน จึงต้องการทอผ้าหมักโคลนพันปีสีเขียวเพื่อเป็นตัวแทนของใบบัว และส่งเสริมให้เป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวต่อไป

2.1 การพัฒนาการย้อมสีผ้าหมักโคลนบารายพันปีสีเขียวจากวัสดุย้อมสีธรรมชาติ วัสดุธรรมชาติที่ให้สีเขียวนั้นมีหลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น เพกา/สิ้นฟ้า หูกวาง มะม่วง สาเลื่อ ใบสัก ดอกดาวเรือง เป็นต้น อย่างไรก็ตามวัสดุที่ให้โทนสีเขียวนั้นสามารถให้เฉดสีที่หลากหลายตั้งแต่เขียว-เขียวอ่อน-เหลือง ไปจนถึงสี kaki ขึ้นอยู่กับสารช่วยย้อม ส่วนผสมของวัสดุอื่นในการย้อม และกรรมวิธีในการย้อม โดยทางกลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายพันปี บ้านโคกใหญ่ ได้นำวัสดุย้อมสีธรรมชาติดอกดาวเรือง มาเป็นตัวอย่างในการย้อมสีผ้าหมักโคลนเนื่องจากเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และใช้ในปริมาณไม่มากก็ให้สีที่มีความเข้มข้น โดยการนำนวัตกรรมสารช่วยย้อมสีธรรมชาติ (มอร์แดนท์ธรรมชาติ) มาช่วยในการย้อมสี โดยนำน้ำเปล่าปริมาณ 20 ลิตรตั้งไฟจนเดือด นำดอกดาวเรืองตากแห้ง 2 กิโลกรัม ลงต้มประมาณ 30 นาที จากนั้นกรองเอาดอกดาวเรืองออกจะได้น้ำย้อมผ้าจากธรรมชาติสีเหลือง เติมสารช่วยในการย้อมสีจากจุนสีเพียงเล็กน้อยลงไปในน้ำย้อมผ้าสีของน้ำจะเปลี่ยนเป็นสีเขียวเข้ม ลดอุณหภูมิของน้ำ โดยไม่ต้องให้น้ำเดือดแต่ยังคงมีความร้อนอยู่สูงเกิดจากไอน้ำที่ลอยขึ้นจากผิวน้ำ นำด้ายที่ผ่านการทำความสะอาดแล้วจุ่มลงในน้ำย้อมผ้ากดให้ด้ายจมลงไปในน้ำ แช่ด้ายลงในน้ำย้อมผ้าต่อไปประมาณ 20 นาที หากไม่ต้องการทำผ้าหมักโคลนบารายก็สามารถนำด้ายที่ย้อมขึ้นจากน้ำย้อมผ้า นำไปล้างในน้ำผสมสารส้มโดยสารส้มจะช่วยให้ด้ายติดสีมากยิ่งขึ้น จากนั้นล้างด้วยน้ำเปล่าอีกประมาณ 2-3 ครั้ง บิดหมาดๆ และกระตุกไหม 2-3 ครั้ง เพื่อให้เส้นไหมเรียงตัว นำไปตากแห้ง เก็บไว้อย่างไรก็ได้จนแห้ง หากต้องการทำผ้าหมักโคลนบารายหลังแช่ด้ายลงในน้ำย้อมผ้าประมาณ 20 นาที ให้นำด้ายขึ้นจากน้ำและนำไปใช้แช่น้ำโคลนประมาณ 2 นาที ขยี้ให้น้ำซึมเข้าเส้นด้าย จากนั้นล้างด้วยน้ำเปล่าอีกประมาณ 2-3 ครั้ง กระตุกไหม และนำไปตากให้แห้ง



ภาพที่ 4 ผ้าย้อมสีเขียวธรรมชาติจากดอกดาวเรือง



2.2 การดูแลรักษาผ้าที่ย้อมจากสีธรรมชาติ ผ้าที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติจะมีลักษณะที่แตกต่างจากผ้าชนิดอื่น ๆ การดูแลรักษา การซัก-รีดจึงต้องมีความพิถีพิถันมากกว่าผ้าทั่วไป โดยมีวิธีการดูแลรักษาดังนี้

2.2.1 ผ้าที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติไม่ควรซักด้วยเครื่องซักผ้า และไม่ควรใช้สบู่หรือผงซักฟอกที่มีฤทธิ์เป็นด่าง ควรเลือกใช้ชนิดที่เป็นกรดอ่อน ๆ หรือเป็นกลาง

2.2.2 การซักผ้าที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติไม่ควรบิด และควรตากในที่ร่มเท่านั้น

2.2.3 การรีดผ้าย้อมสีธรรมชาติควรทำขณะที่ยังหมาดน้ำอยู่และควรใช้ผ้าชั้นอื่นรีดทับลงบนผ้า หรืออาจใช้วิธีรีดจากด้านใน หากจะใช้น้ำยารีดผ้าเรียบควรเลือกชนิดที่มีคุณภาพดีและเหมาะสม

2.2.4 การสวมใส่ผ้าย้อมสีธรรมชาติ ควรหลีกเลี่ยงการอยู่ท่ามกลางแสงแดดจัดนานเกินไปเนื่องจากสีธรรมชาติจะซีดจางง่ายกว่าปกติ

3. การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปีด้วยการพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ตัวอย่าง ประเภทของใช้ของที่ระลึก พบว่า ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าหมักโคลนบารายพันปี บ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ แต่เดิมจะเน้นที่การย้อมเส้นผ้าฝ้ายด้วยสีจากวัสดุธรรมชาติ ทำการทอออกมาเป็นผ้าสีพื้น และลวดลายพื้นฐานที่เกิดจากการมัดย้อม ส่วนผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตจากผ้าหมักโคลนของกลุ่มจะมีเพียงแค่มกัประภาพร เช่น ผ้าทอสีพื้น ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ จากการศึกษาข้อมูลด้านวัตถุดิบ แรงงาน เครื่องมือ และความพร้อมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปีด้วยการพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์อื่น ทางกลุ่มได้เสนอแนวคิดว่าควรมีการจัดทำผลิตภัณฑ์จากผ้าหลักโคลนบารายเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความหลากหลายและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ จึงได้มีการพัฒนาด้านแบบผลิตภัณฑ์เพิ่มเติมเป็น กระเป๋าใส่ของ และหมอนรองคอ



ภาพที่ 5 ผลิตภัณฑ์ต้นแบบเพื่อการพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันและกระบวนการทำผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ผ้าหมักโคลนบารายพันปีเป็นภูมิปัญญาที่ต่อยอดจากการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตตำบลห้วยจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยแต่เดิมได้มีการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาย้อมผ้าฝ้ายให้เป็นสีสันท่าง ๆ ต่อมาได้จึงนำโคลนที่อยู่ใต้สระน้ำนั้นมาลองย้อมสีผ้าก่อให้เกิดผ้าที่มีสีที่เปลี่ยนไป มีความสวยงามแปลกตา และมีความนุ่มของเนื้อผ้ามากขึ้นกว่าเดิม ผ้าหมักโคลนบารายพันปีสามารถพัฒนาเป็น



ผลิตภัณฑ์ได้หลายรูปแบบ ทั้งผ้าสีพื้น พั่นคอ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพาดบ่า ผ้าคาดเอว เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยะวรรณ ปานโต (2566) ได้ศึกษา การส่งเสริมและการพัฒนาผ้าฝ้ายและผ้าไหมหมักโคลนสู่นานาชาติพบว่า ผ้าหมักโคลนเป็นการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตผ้าฝ้ายและผ้าไหมด้วยการย้อมสีธรรมชาติ ผ่านกระบวนการหมักโคลน ทำให้เนื้อผ้านุ่ม นุ่ม สวมใส่ และระบายความร้อนได้ดี อีกทั้งปราศจากสารเคมี จากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและการนำทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ มาประยุกต์ใช้ ส่งผลทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มเชิงพาณิชย์แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน รวมถึงการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิษฐา จิตชินะกุล (2563) ได้ศึกษา ผ้าหมักโคลน : จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่แบรนด์ระดับชาติและนานาชาติ พบว่า ผ้าหมักโคลนหนองสูงเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ด้านภูมิปัญญา 3 ด้าน คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาด้าน การประกอบอาชีพ และภูมิปัญญาสร้างสรรค์ โดยเป็นการผสมผสาน ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้ใหม่ ทั้งนี้เพื่อ พัฒนาระบบการผลิตให้ได้สินค้าที่มีคุณภาพและ ได้มาตรฐาน ผ้าหมักโคลนหนองสูงจึงมีอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ โดดเด่น ได้รับการคัดเลือกให้ เป็นสินค้าโอท็อป และเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ของอำเภอหนองสูง ส่งผลให้ชุมชนมีอาชีพ เสริมและ สามารถพึ่งพาตนเองได้ นับว่าเป็นการสร้างควมยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน

2. การศึกษาการพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนบารายพันปีจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายพันปีเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ พบว่า ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายพันปี ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีผ้าหมักโคลนที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนั้นคือ “ผ้าทอบารายพันปีสีกลีบบัว” ซึ่งได้รับการส่งเสริมให้เป็นผ้าประจำอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ โดยสีชมพูกลีบบัวนั้นเกิดจากสีธรรมชาติด้วยสัสด่วนที่ผสมกันระหว่าง ครั่ง และเปลือกของต้นอะราง (ต้นนนทรี) ซึ่งจะทำให้ผ้าออกมาเป็นสีชมพูสวยหวาน นอกเหนือจากสีกลีบบัวกลุ่มทอผ้าหมักโคลนบารายพันปี ยังมีความต้องการที่จะพัฒนาผ้าหมักโคลนบารายให้มีสีอื่นที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเพิ่ม ทางกลุ่มทอผ้าหมักโคลนเห็นว่าในสระบัวนั้นนอกเหนือจากดอกบัว ยังมีใบบัวที่มีสีเขียวตัดกับสีชมพูของดอกบัวอย่างชัดเจน จึงต้องการทอผ้าหมักโคลนพันปีสีเขียวเพื่อเป็นตัวแทนของใบบัวที่อยู่ในสระบัวเช่นเดียวกันกับดอกบัว 8 กลีบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สมพร โตนวน และ กุลชญา วงษ์เพ็ญ (2559) ที่กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อให้เกิดการผลิตผลิตภัณฑ์ การแปรรูป และการสร้างอาชีพใหม่ ซึ่งอาจเป็นการผลิตสิ่งใหม่ และนำวิธีการผลิตใหม่ ๆ ที่ประยุกต์ต่อยอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าทางสังคมได้ เช่นเดียวกับทีมวิจัยโครงการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ พบว่า ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมท้องถิ่นเป็นงานที่ต้องอาศัยฝีมือทักษะ ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และการสร้างสรรค์โดยใช้ทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบ ซึ่งหัตถกรรมพื้นบ้านท้องถิ่นที่มีอยู่ในสังคมไทย คือหัตถกรรมที่สร้างรายได้ ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นของที่ใช้นในชีวิตประจำวัน มีชื่อเสียงหรือเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อป และได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

3. การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าหมักโคลนบารายพันปี เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันเชิงพาณิชย์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ จากการศึกษาข้อมูลด้านวัตถุดิบ แรงงาน เครื่องมือ และความพร้อมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ทางกลุ่มได้เสนอว่าควรมีการจัดทำผลิตภัณฑ์จากผ้าหมักโคลนเพิ่มเติมเป็น กระเป๋าใส่ของ และหมอนรองคอ เพื่อให้เกิดความหลากหลายและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง (2562) ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแพร่ : กรณีการทำผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวน พบว่า แนวทางการพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทยพวนมาเชื่อมโยงไปสู่วิสาหกิจชุมชนนั้นต้องคำนึงถึงวัตถุดิบ แรงงาน และวิธีการที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นประกอบกับพิจารณาถึงความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคตามสมัยนิยม กล่าวคือในกระบวนการสร้างผลิตภัณฑ์นั้นยังคงใช้วัตถุดิบ แรงงาน และวิธีการที่ชุมชนมีความเชี่ยวชาญและถนัด ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมยังคงรักษาเอกลักษณ์ คุณภาพ และยังมีความร่วมสมัยอีกทั้งได้ใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุดกล่าวคือ เป็นการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำผ้าหม้อห้อมที่สืบทอดกันมาแล้วนำมาผสมผสานประยุกต์เข้ากับองค์ความรู้ใหม่ตามบริบทสังคม



ที่เปลี่ยนไปทั้งนี้เพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องและตรงกับความต้องการต่อกลุ่มผู้บริโภคผลิตภัณฑ์เป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การทำผ้าย้อมสีธรรมชาติหมักโคลนบารายพันปี เป็นมรดกที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นทุนทางสังคม ตั้งแต่ดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนมาก่อน ดังนั้นควรมีการส่งเสริมให้มีการสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาโดยอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งในและนอกชุมชนอย่างจริงจัง
2. การทำผ้าย้อมสีธรรมชาติหมักโคลนบารายพันปี ของชุมชนบ้านโคกเมืองมีความโดดเด่นควรมีการส่งเสริมและพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ควรวิจัยต่อยอดเกี่ยวกับการพัฒนากระบวนการทอผ้าหมักโคลนบารายครบวงจร ตั้งแต่การส่งเสริมการปลูกฝ้าย การออกแบบลวดลาย การย้อมสีธรรมชาติ การทอผ้า รวมทั้งการแปรรูป และช่องทางการตลาด
2. จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษารูปแบบ และวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าหมักโคลนบาราย บ้านโคกเมือง บางขั้นตอนควรมีการศึกษาระบวนการอย่างละเอียดและชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการถ่ายทอดความรู้ต่อไป
3. การศึกษาวิจัยท้องถิ่นจะต้องมีความยืดหยุ่น หลากหลาย และไม่ติดกรอบการทำงานวิจัยมากนัก และควรเน้นความเป็นท้องถิ่น



เอกสารอ้างอิง

- กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร. (2564). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- ชนิษฐา จิตชินะกุล. (2563). *ผ้าหมักโคลน : จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่แบรนด์ระดับชาติและนานาชาติ* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหอการค้า.
- จรัสพิมพ์ วังเย็น และคณะ. (2556). *การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าขาวม้าโดยใช้แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นกับ แนวคิดการออกแบบแฟชั่นเพื่อพัฒนาอาชีพและผลิตภัณฑ์ชุมชน อำเภอวานรนิวาสจังหวัดสกลนคร*. คณะอุตสาหกรรมสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง. (2565). การจัดการและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยงสู่วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแพร่ : กรณีการทำผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวน. *วารสารการพัฒนาสังคม*, 22(1), 69-82.
- ทีมวิจัยโครงการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้. (2550). *การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้* (รายงานการวิจัย). สงขลา : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ปิยะวรรณ ปานโต. (2566). การส่งเสริมและการพัฒนาผ้าฝ้ายและผ้าไหมหมักโคลนสู่นานาชาติ. *วิจัยปริทัศน์*, กลุ่มวิจัยและพัฒนา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร 37(1), บทคัดย่อ.
- วนิดา นาคสังข์. (2559). *จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเกอญอบ้านแม่กองคาสู่การเป็นสินค้าชุมชน*. สารนิพนธ์ประกาศนียบัตร, สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร วิทยาลัยพัฒนาศาสตร์ ปวย อิงภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. (2560). *แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อ ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม*. *Veridian E-Journal Silpakorn University ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(1) มกราคม - เมษายน. สืบค้นเมื่อ 11 เมษายน 2550, จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-EJournal/article/view/88186>.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม. (2567). *ผ้าโบราณพันปีสีกลีบบัว*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2567, จาก www.m-culture.in.th/album/196236/ผ้าโบราณพันปีสีกลีบบัว.
- สมพร โตนวล และ กุลชญา วงษ์เพ็ญ. (2559). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับครูสังคมศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชราชมงคลกำแพง.